

DET SOCIALE ARBEJDES KUNST

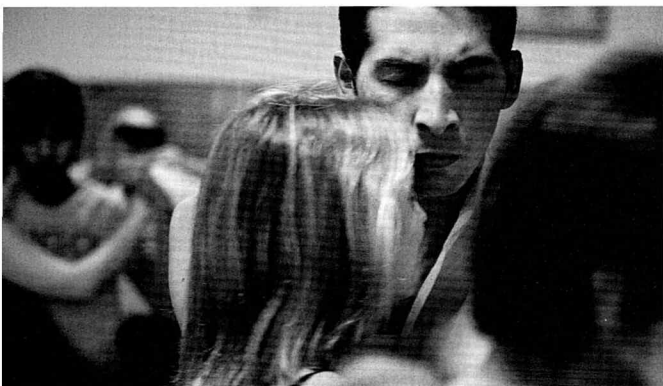

Foto Pelle Rink

Af Alf Ronnby

Kravet om effektivitet i det sociale arbejde bliver stærkere og stærkere. De beslutningstagende politikere vil vide, om deres tiltag fungerer, og man ønsker sikkert, at vi havde nogle skrappe metoder i det sociale arbejde, der kunne sørge for, at folk kom i arbejde og holdt op med at ligge stat og kommune til last. I princippet er der vel ikke noget galt i at ville have effektive behandlingsmetoder, men vi er nødt til at spørge os selv "effektive for hvad og for hvem"? Det virker, som om perspektiverne er flyttet fra, at indsatsen skal være god for dem, der har brug for hjælpen, til at være god for dem der betaler. Måske er det også derfor, der foregår så mange bestræbelser på at udvikle metoder, der kan skabe "sikker viden" om resultaterne af det sociale arbejde. I denne iver er der blevet importeret en række fikse behandlings-, vurderings- og målemetoder fra USA. Risikoen med dem er, at vi bliver fanget i metodefikseringer og forblindes af de tilsyneladende håndfaste, systematiserede og sikre metoder. Bestræbelserne hen mod det evidensbaserede sociale arbejde (evidence based practice: EBP) kan blive en fetich.

Hidtil synes satsningen på det evidensbaserede frem for alt at handle om, at vi skal have mere manualstyrede og standardiserede metoder og teknikker. Det gælder også den viden, man får ved at vurdere disse metoder gennem systematiske og standardiserede evalueringsinstrumenter. Resultatet bliver netop den type viden, der

udgår fra forhåndsbestemte, kontrollerede betingelser. Forskningen i det sociale arbejde skal drejes i positivistisk, kvantitativ retning, væk fra flommen af hermeneutisk og kvalitativ forskning. Hovedlinjerne er: Effektive bedømmelsesinstrumenter, systematisk og standardiseret indsats, vurdering og fortsat levering. Det er altså en særlig type viden, der har gyldighed og værdi i netop disse praksisbetingelser, men måske ikke i den mangfoldighed af praksisser, som vi har i det sociale arbejde.

Satsningen på det evidensbaserede har vakt en ophedet diskussion blandt socialarbejdere. Spørgsmålet er, om vi skal tage en model for arbejdet til os, som i hovedsagen er importeret fra USA, eller om det sociale arbejde skal være mere humanistisk indrettet og bygge på den praksis og de erfaringer, som er blevet udviklet gennem lang tid her i landet. Eksempler på den første udvikling, der bliver beskrevet og diskuteret i Liljeholm Hanssons afhandling¹⁾, er: Addiction Severity Index (ASI), Aggression Replacement Treatment (ART), Parent Management Training (PMT), The Incredible Years, Basic Parent Training Program, Chiled Social Skills and Problem Solving Training Program, Multi-systemisk terapi (MST), Barnets behov i centrum (BBIC), Dokumentation, Vurdering og Resultat (DUR).

Moderniseringen af det sociale arbejde medfører en videnskabeliggørelse og en tænkning omkring rationalitet og effektivitet, som man genkender fra diskussio-

nen i 1970'erne om den sociale ingeniørkunst. I den model ses problemløsning som en helt igennem rationel proces: Udredning – bedømmelse – diagnose – planlægning – gennemførelse af et program under kontrollerede forhold – evaluering – fortsat levering – osv. Det hele er en proces af stadig afklaring, effektivitetsafprøvning og produktion af viden. Udviklingen af smarte metoder er det, der skal garantere en stadig større effektivitet, hvis endelige mål er en økonomisk rationel behandling.

Den vidensudvikling, der her er tale om, bygger på en lineær tænkning om sammenhængen mellem diagnose – tiltag – resultat. Men social problemløsning er oftest vidtforgrenet eller tværfaglig. Socialt arbejde består normalt af en hel række indsatsområder med mange aktører på banen og et omfattende socialt samspil. "Evidensbaserede indsatser" medfører fordømmelse af det sociale arbejde og fejltænkning fra begyndelsen. Det er et koncept, der passer til kirurgisk præcision, og som fører til, at man i socialektoren narrer sig selv.

I denne sammenhæng må det være et problem eller et forhold, at mennesker og sociale systemer ikke er maskiner. Der er altid noget uudgrundeligt tilstedeværende og uforudsigeligt i mennesker. Vi kan altid komme ud for, at noget ikke fungerer i overensstemmelse med den konstruerede model og forudsigelserne. Så rationelle er vi ikke. Men de, der vil videnskabeliggøre det sociale arbejde, generes af snakken om "den tavse viden" og andre metafysiske indslag i arbejdet. De har derfor stillet sig selv den opgave at finde en række formelle kriterier for det effektive arbejde. Deres svar er 'metodisme', dvs. læren om metoden, som garant for en effektiv problemløsning.

Det, der adskiller det rationelle sociale arbejde fra det mere uformelle, mindre systematiske sociale arbejde, er evidensen, dvs. det åbenbart succesrige, det, der har bevist sin effektivitet. Det evidensbaserede er det, der bygger på konstateret gyldighed, allerede beviseligt gode metoder. For at fastlægge og markere demarkationslinjen mellem det evidensbaserede sociale arbejde og det sociale arbejde, der vel efterhånden per definition er professionelt, er en tydelig sammenhæng mellem tiltag og resultat nødvendig. Vi skal

tro på de verificerede succeshistorier, hvilket på sin side forudsætter direkte observationer og målinger af tiltagens virkning. Disse sammenholdes så med godkendte værdiskalaer, dvs. sanktionerede definitioner af, hvad et positivt resultat er.

For at holde styr på variablerne udarbejdes der manualbaserede metoder, et på forhånd tydeligt konstrueret forløb og systematiske evalueringsinstrumenter. Det, der ikke kan observeres, kategoriseres og bedømmes, må lades ude af betragtning som uvedkommende. Det kan ikke indgå i konceptet for det evidensbaserede. En ny forståelsesramme for det sociale arbejde er i gang med at etablere sig oppefra. Den positivt orienterede forskerelite forsøger at bestemme, hvordan vi skal se på det gode sociale arbejde, hvad der kan henregnes til godt socialt arbejde, og hvordan det skal struktureres, gennemføres, afrapporteres og bedømmes. Det gælder, hvordan man skal forholde sig og hvilke metoder, observationer og udfald, der er relevante. Kort sagt: Det bestemmes, hvilken slags iagttagelse der er relevant.

Vi må ikke gå rundt og tro, at observationerne er neutrale og objektive. De er uundgåeligt koblet sammen med eller påvirket af vores måde at se og opfatte virkeligheden på. Dette er på sin side forbundet med den kultur (og det paradigme), observatøren indgår i. Observationen påvirkes altid af observatørens sanssemæssige forventninger. Enkelt udtrykt: Vi ser det, som vi leder efter. Dette forstærkes af vores måde at strukturere verden på, vores sprog, når vi beskriver, og vores vurderinger, når vi vurderer resultaterne.

Evalueringer går ofte ud på at se, om målet med tiltaget er blevet opfyldt. Eftersom man ikke kan trække sig selv op ved håret, er indsatsen allerede fra starten begrænset af de praktiske forudsætninger. Trods alle ideologiseringer og snak om, hvad man vil og skal i det sociale arbejde, bliver det i sidste ende de praktiske forudsætninger, der bestemmer, hvad det bliver. Det er naturligvis rationelt – målrationelt – at formulere mål, som med rimelighed kan antages at blive opnået med den indsats, vi har til vores rådighed.

Det evidensbaserede sociale arbejde er politisk korrekt i økonomismens tidsalder og passer altså perfekt ind i tidsånden. I vor tids paradigme efterstræber vi i snart sagt alle virksomheder økonomisering og nyttemak-

simering, det mest rationelle og fornuftige er "De bedst mulige resultater for mindst mulige omkostninger". Men spørgsmålet er, hvem og med hvilken målestok resultatet skal bedømme og vurderes. Hvis og hvilke omkostninger skal indgå i bedømmelsen? Spørgsmålet om, hvad der fungerer og ikke fungerer i det sociale arbejde, er nærmest meningsløst at stille, eller en banalisering af hele problematikken. I det evidensbaserede koncept indgår også et ukritisk syn på socialstaten. Det er naivt at tro, at målsætningen for det sociale arbejde først og fremmest er statens behov for forbedringer og nytte. Forbedringer og nytte for hvem i alt fald? At det evidensbaserede nu stormer frem som det toneangivende paradigme i det sociale arbejde beror på, at staten bruger en masse penge på dette koncept, og at der dermed også findes en gruppe mennesker, som får både deres levebrød og deres prestige derfra.

Men spørgsmålet er, om det sociale arbejde skal være underlagt en teknik. Man kan gå på kursus og lære sig rent teknisk at male malerier, men man bliver aldrig en stor kunstner af det. Kunst er ikke teknik og metode. De er bare basiskundskaber, og som sådan nødvendige, men ingenlunde tilstrækkelige. Kunstner bliver man ved at udvikle sin sans, ved at skærpe sin evne til at iagttage detaljerne i helheden og helheden i detaljerne, hvordan de tager form gennem relationer, sammenhæng og samspil. At indfange verden kræver et åbent sind og opfindsomhed. Det lærer man ikke på kurser, men gennem lang og indsigtsgivende praksis, refleksion og dialog med andre iagttagende og reflekterende mennesker. En friere dialog mellem klient og socialarbejdere, hvor begge er initiativtagere og handlende subjekter, som kan ræsonnere frem og tilbage om livsverdenen, giver sandsynligvis et bedre billede af, hvordan det går for klienten end standardiserede evalueringsinstrumenter.

I uddannelsen lærer man om årsagerne, teknikkerne og metoderne i det sociale arbejde. Men for at blive en dygtig socialarbejder kræves der en lang og varieret praksis. Det er svært i detaljer at beskrive, hvad det er for en viden og måde at forholde sig på, en dygtig socialarbejder be-

sidder. I alt fald er det mere end det, der indfanges i ordet viden, som jo er viden om det allerede kendte. For at blive en dygtig socialarbejder er der brug for både begavelse og talent. Begavelse er man forsynet med, hvis man er heldig, hvorimod talentet kan udvikles. Den med den rette begavelse til formålet kan nå længere i udviklingen af talentet. Det, der kendetegner den talentfulde socialarbejder, er en raffineret kombination af selvindsigt, engagement, bred viden om og erfaring med mennesker, evnen til at aflæse et menneskes ansigt og møde mennesker på en tillidskabende, positiv, interesseret og opmuntrende måde.

Det er en stor kunst at forstå et menneskes personlighed og at begejstre og hjælpe mennesker i vanskelige situationer. Socialarbejderen skal skabe tillid, håb og vil-

je til nye kraftanstrengelser, hjælpe mennesker med at forme et liv, der passer dem, som dem de er, og ikke tro, at menneskene skal ændres. Man må have en ægte interesse for det menneske, man skal hjælpe, og have fundet sin egen måde at føre en dialog på. Den atmosfære, man skaber, og som mødet foregår i, har stor betydning. Man skal tage udgangspunkt i personen og ikke i metoden. Det er personens stærke sider og vilje, der skal opmun-

Den socialarbejder, der er optaget af sig selv og tænker for meget på metoderne, er ikke lige så opmærksom og lydhør over for den anden. Det gode, humanistiske, sociale arbejde er som musik.

Foto Pelle Rink

tres, ikke at socialarbejderen har bestemte vurderinger, rutiner og metoder i jobbet. For at danse godt må man kunne grundtrinene og teknikken. Men virtuosen beskæftiger sig ikke med teknikken, derimod med rytmen, der formidles af følelsen for og nærheden til partneren og musikken. Den socialarbejder, der er optaget af sig selv og tænker for meget på metoderne, er ikke lige så opmærksom og lydhør over for den anden. Det gode, humanistiske, sociale arbejde er som musik.

Det, der måske gør det sociale arbejdes kunst irrelevant, når man lægger et videnskabeligt og evidensbaseret perspektiv ned over det, er, at der dér findes et subjektivt indslag, en modtagelighed og en originalitet, egenskaber som ikke så let lader sig indfange, kategorisere og generalisere. Egenskaber, der er i strid med det rationalistiske koncept og den forvaltningsmæssige systematisering, som socialdirektoratet og regeringen efterlyser. Det er tydeligt, at de, der i dag argumenterer for et evidensbaseret socialt arbejde, gør det ud fra en hovmodig position. De får støtte fra regeringen og

socialdirektoratet og, ikke mindst, fra dem i det videnskabelige samfund, der taler ud fra det dominerende, positivistiske paradigme.

Vi skal naturligvis bruge erfaringen i det sociale arbejde. Det kan ske på mange måder, hvor socialarbejderen opmuntres og motiveres til at reflektere over egne konkrete erfaringer og i dialog med både klienter og kolleger gøre erfaringen til en viden, der kan kommunikeres. Det kræver ofte forandringer i organisationen. Den måde at arbejde på kan måske sammenfattes i begrebet den lærende organisation.

Socialt arbejde er et håndværk, der er blevet skabt af generationer af socialarbejdere. Det er ikke en videnskab, der er blevet mejslet frem på universitetet eller i socialdirektoratet. Den videnskabelige produktion spiller en meget lille rolle i det praktiske arbejde. Måske kan den oven i købet ses som en virkelighedsflugt hen mod noget mere ophøjet og prestigefyldt end det daglige, hårde arbejde blandt samfundets mest ulykkelige.

Alf Ronnby er docent i socialt arbejde ved Göteborgs Universitet.

Note 1: Hansson, Susanne Liljeholm, *Perspektiv på kunskapsbaserad socialtjänst*, Göteborgs Universitet, marts 2006.

